

Szeged–Strasshof–Szeged

Tények és emlékek a Bécsben és környékén
„jégre tett” szegedi deportáltakról

1944–1947

Szerkesztők:
Frojimovics Kinga – Molnár Judit

1944 tavaszán–nyarán közel 9 ezer zsidót zártak gettókba Szegeden és környékén, majd a szegedi gyűjtőtáborból június utolsó napjaiban három szerelvényel deportálták őket. Kötetünk azoknak a szűk egy évét mutatja be, akiket a magyar és német hatóságok az ausztriai Strasshofba irányítottak. Az elhurcolt családok – jellemzően anyák gyerekeikkel és idősebb rokonaikkal – Ausztriában (akkori nevén Ostmarkban) több tucat munkatáborban végeztek legtöbbször igen megerőltető kényszermunkát 1945 tavaszáig.

Az emlékkötet első része öt tanulmányt tartalmaz, melyek ezt a történeti folyamatot és a hazatérés nehézségeit mutatják be. A második rész a strasshofi deportálással kapcsolatos hivatalos és családi dokumentumokat, újságcikkeket tartalmaz öt tematikus fejezetbe rendezve, kezdve a deportálással, folytatva az emlékekkel, hazatéréssel, igazolóeljárással, és zárva a tömegsírok felkutatásával és emlékművek felállításával. Az utolsó lapokon fényképek, iratok, valamint a bécsi és Bécs környéki munkatáborok listája szembesítik az olvasót a magyar történelem e tragikus fejezetével.

Szeged–Strasshof–Szeged
Tények és emlékek a Bécsben és környékén „jégre tett”
Szegedről deportáltakról
1944–1947

Szeged–Strasshof–Szeged

Tények és emlékek a Bécsben és környékén
„jégre tett” Szegedről deportáltakról
1944–1947

Szerkesztők:
Frojimovics Kinga – Molnár Judit

A kötet pdf formátumban szabadon elérhető az alábbi weblapon:
<http://www.ek.szte.hu/contenta-repozitoriumok/>

A címlap és a hátsó borító képei megtalálhatók a Képek – Iratok fejezetben.

E-ISBN 978-963-306-828-1 (pdf)

© Szerzők, 2021

© Szerkesztők, 2021

Olvasószerkesztő: Schmal Alexandra

Tördelőszerkesztő: Kovács Ildikó

Borítóterv: Müller Péter

A kiadásért felel az SZTE ÁJTK Politológiai Tanszékének vezetője
és a Szegedi Magyar–Izraeli Baráti Társaság elnöke.

Készült az Innovariant Kft.-ben

Felelős vezető: Drágán György

A kötetben közölt képek, iratok másolása, bármilyen felhasználása a szerkesztők, illetve a jogtulajdonosok engedélyéhez kötött.

A projekt az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (OTKA) által kibocsátott ANN 132718 számú és a Fonds zur Förderung der wissenschaftlichen Forschung (Austria) I 4666-G számú pályázata keretében valósul meg.

TARTALOM

Bevezető.....	9
---------------	---

TANULMÁNYOK

MOLNÁR JUDIT: Embermentés vagy árulás? A Kasztner–akció szegedi vonatkozásai.....	17
MOLNÁR JUDIT: Véletlenek. 15 ezer főnyi „munkaerő-szállítmány” sorsa 1944 júniusában.....	27
FROJIMOVICS KINGA–KOVÁCS ÉVA: Holokauszt a császárvárosban. Városvezetés „szennyezett tájban”.....	39
FROJIMOVICS KINGA: Munkaszolgálat a császárvárosban és környékén – szegedi vonatkozások.....	47
FROJIMOVICS KINGA: Tömegsírok exhumálása Ausztriában a holokauszt után. A szegedi zsidó áldozatok újratemetése.....	52

DOKUMENTUMOK

I. DEPORTÁLÁS.....	61
1. Endre László és Bakó László belügyi államtitkárok megtekintik a szegedi gettót és értekezletet tartanak a városházán a deportálásról....	63
2. Ferenczy László csendőr alezredes jelentése a szegedi V. és a debreceni VI. csendőrkerületek gyűjtőtáborairól és berakó állomásairól	64
3. Finta Imre csendőr százados értesítése a szegedi polgármesterhez a deportálónvonatok indulásáról a szegedi V. és a debreceni VI. csendőrkerületekből.....	66
4. Ferenczy László csendőr alezredes jelentése a szegedi V. és a debreceni VI. csendőrkerületek területéről történt deportálásokról.....	68
5.a. Kadelburg Miksáné levelezőlapja munkaszolgálatos férjéhez a második, Szegedről indult deportálónvonatról.....	70
5.b. Kadelburg Ervin a hódmezővásárhelyi munkaszolgálatból értesíti édesapját, hogy édesanyját és testvéreit – hírek szerint – Kecskemét- Kassa útvonalon szállították el.....	71
II. EMLÉKEK.....	73
1.a. A DEGOB 3628. számú jegyzőkönyve – Csillag Edit.....	75
Csillag Edit visszaemlékezése 1945.....	77
1.b. A DEGOB 284. számú jegyzőkönyve – Kohn Kató és Kohn Judit....	79
1.c. A DEGOB 1792. számú jegyzőkönyve – Klein Ferencné.....	81
1.d. A DEGOB 3575. számú jegyzőkönyve – Bálint Imre.....	82

1.e. A DEGOB 3576. számú jegyzőkönyve – Kármán Arnold	109
1.f. A DEGOB 3560. számú jegyzőkönyve – Pap Róbert.....	115
1.g. A DEGOB 3618. számú jegyzőkönyve – Löw Lipót	121
1.h. A DEGOB 3555. számú jegyzőkönyve – Ligeti Jenő	137
2. Kasztner Rezső és a 15 000 „jégre tett” zsidó sorsa. Részletek Kasztner 1946-ban írt jelentéséből.....	175
3. Beszélgetések hazatérő strasshofi deportáltakkal.....	182
4. Egy hódmezővásárhelyi család deportálásának története	186
III. HAZATÉRÉS.....	191
1. Szeged város és a szegedi egyházak összefogása a hazatérő deportáltak megsegítésére.....	193
2.a. A st. peter-seitenstetteni helyi szovjet parancsnok „Fuvarigazolványa” 23 fő Szentésre utazásához.....	194
2.b. Grüner Andorné DEGOB igazolványa a szentesi hazatéréshez	196
3. Társadalmi akció Szegeden a hazatérő deportáltak megsegítésére.....	197
4. Három deportált szegedi orvos hazaérkezése ausztriai kényszermunkatáborokból	198
5. Emlékezés Lengyel Lajos szegedi bútorgyáros és bútorkereskedőre.....	199
IV. IGAZOLÓ ELJÁRÁS.....	203
1. A Szegedi Zsidó Hitközség igazolóbizottságának felhívása.....	205
2. A Szegedi Zsidó Hitközség igazolóbizottságának döntése Kertész Ernő ügyéről.....	206
3. A Szegedi Zsidó Hitközségi igazolóbizottságának döntése Löw Lipót ügyéről	207
4. Részletek a Szegedi Zsidó Hitközség igazolóbizottságának jegyzőkönyvéből.....	208
V. TÖMEGSÍROK – EMLÉKMŰVEK	213
1. A csehszlovák hatóságok értesítik a magyar kormányt szegedi deportáltak Mikulovban talált tömegsírjáról	215
2. Szeged város tanácsának határozata 65 szegedi deportált hamvainak temetéséről	216
3. A szegedi deportáltak emlékművének felavatása a zsinagóga előcsarnokában.....	217
4.a. Schwarz Viktor értesíti a DEGOB-ot Bécsből 37 szegedi zsidó Tasshof melletti meggyilkolásáról 1945. április 13-án és a badeni zsidó temetőben történő elhantolásáról.....	218
4.b. Schwarz Viktor levelének melléklete a badeni temetőben elhantoltakról.....	221

4.c. A <i>Délmagyarország</i> híre a Tasshof melletti sulzbachi kőbányában meggyilkolt szegedi deportáltakról	222
5.a. A Randeggnél 1945. április 15-én meggyilkolt 99 deportált szegedi temetésének előkészítése.....	223
5.b. A Randeggnél 1945. április 15-én meggyilkoltak névsora és hír a szegedi temetésükről.....	224
5.c. A Szegedi Zsidó Hitközség híre a Randeggnél meggyilkoltak szegedi temetéséről.....	225
5.d. A <i>Délmagyarország</i> híre a Randeggnél meggyilkoltak szegedi temetéséről.....	226
5.e. Az <i>Alföldi Újság</i> híre a Randeggnél meggyilkoltak szegedi temetéséről	227
KÉPEK – IRATOK	229
Képek jegyzéke	245
MUNKATÁBOROK – HADIÜZEMEK	247
Az 1944–1945-ben Bécsben és környékén működő, magyarországi zsidó kényszer munkásokat foglalkoztató munka- és lakótáborok, valamint hadiüzemek címjegyzeke.....	249

Bevezető

A német megszállást követően, 1944. május és július között a Horthy Miklós kormányzó által kinevezett Sztójay Döme kormánya közel 440 ezer zsidót deportált Magyarországról, többségében az auschwitz-birkenai megsemmisítőtáborba. Június végén három gyűjtőtáborból (Debrecen, Szeged, Szolnok) több mint 15 ezer zsidót nem Auschwitzba, hanem a Bécs melletti elosztótáborba, Strasshofba irányítottak a magyar és német hatóságok. A deportáltak között nem csak e három város zsidó lakosai voltak, hiszen a gyűjtőtáborokba több tucatnyi környező településen élő zsidót is bezártak. A „jégre tett”¹ kényszermunkások története, útjuk Strasshofba, szétosztásuk munkatáborokba Bécsben és környékén 1944–1945-ben, valamint sorsuk a felszabadulást megelőző hetekben, napokban, továbbá hazatérésük körülményei máig meglehetősen elnagyoltan ismertek a magyar holokauszt történetében.

Strasshofban valóságos „rabszolgapiac” működött 1944 nyarán. A munkaerőhiánnyal küzdő osztrák vállalkozók itt pótolhatták a gyáraikban, kisüzemeikben és mezőgazdasági birtokaikon hiányzó munkáskezeket. A Magyarországról deportált zsidó családok főleg Bécsben és Alsó-Ausztriában dolgoztak a mezőgazdaságban és üzemekben, illetve Bécsben a hadiiparban és a város sűrű bombázása miatt a romeltakarításban.

A Szegedi Tudományegyetem Politológiai Tanszéke és a bécsi Wiesenthal Intézet 2019-ben célul tűzte ki, hogy levéltári, múzeumi források, visszaemlékezések, hitközségi iratok, családi hagyatékok segítségével rekonstruálja a strasshofi deportálás folyamatát, feltárja a magyar zsidó kényszermunka helyszíneit Bécsben és környékén, illetve a felszabadulás és hazatérés történetét, és felkutatja az emlékhelyeket. Kutatási programunk legfőbb célja, hogy beemeljük azoknak az osztrák vállalatoknak és településeknek a történetébe a holokausztnak ezt a fejezetét, amelyek a kényszermunkásokat dolgoztatták 1944–1945 folyamán. Továbbá a deportálás menetének pontos feltárásával integráljuk a „jégre tett” strasshofi deportáltakal történeteket azoknak a dél- és kelet-magyarországi településeknek a történetébe, ahonnan a deportáltak származtak. E törekvéseink egyik fontos mérföldköve a kötet megjelenése.²

Olyan szegedi és Szeged környéki zsidók szűk egy évét mutatjuk itt be, akiket a magyar és német hatóságok 1944 tavaszán–nyarán először gettókba zártak, majd a szegedi gyűjtőtáborból június utolsó napjaiban egy ausztriai elosztótáborba, Strasshofba deportáltak.

¹ A kifejezést Adolf Eichmann „találta ki”, amikor Kasztner Rezsővel tárgyalt az emberéletalku során. Lásd II.2. számú dokumentum.

² A projekt előzményeiről és eddigi eredményeiről lásd a bécsi Wiesenthal Intézet weblapját: <http://ungarische-zwangsarbeit-in-wien.at/>, letöltve 2021. október 18.

Az elhurcolt családok – jellemzően anyák gyermekeikkel és idősebb rokonaikkal – Ausztriában (akkori nevén Ostmarkban) több tucat munkatáborban végeztek legtöbbször igen megerőltető kényszermunkát 1945 tavaszáig.

A Szegedről deportáltak közel háromnegyede túlélte a megpróbáltatásokat, és nagy részük visszatért szülőföldjére. Ugyanakkor több százra tehető azoknak a Szegedről Strasshofba deportáltaknak a száma, akik 1944–1945 során, a deportálást követően meghaltak. Egyeseket már az érkezés utáni napokban újra bevagoníroztak, és Auschwitzba irányítottak. Mások a kényszermunkát és a tábori életkörülményeket nem bírták, többen Bécs bombázásakor haltak meg, mivel a zsidó kényszermunkások nem használhatták az óvóhelyeket. Voltak, akik a táborok 1945. tavaszi evakuálása során, a Bergen-Belsenbe és Mauthausenbe tartó halálmenetekben estek áldozatul. Olyanok is akadtak, akik 1945 tavaszán Bécsből újra Strasshofba kerültek, ahol a tábor felszabadulásáig megközelítően egy hetet töltöttek, mialatt enni egyáltalán nem kaptak. Mások Bécsből Theresienstadtba kerültek, ahol a deportálás során legyengült emberek közül szintén többen életüket veszítették. Végül voltak, akik Bécsből egyenesen visszaindultak Magyarországra, az állandóan mozgó frontvonalakon keresztül. Ők sem értek haza mindannyian, az országutak bombázása, az ide-oda hullámzó front szintén sok áldozatot szedett.

Az emlékkötet két részből áll. Az első rész öt tanulmányt tartalmaz Frojimovics Kinga, Kovács Éva és Molnár Judit tollából: ezek a strasshofi deportálás történeti hátterét, a deportált kényszermunkások munkakörülményeit és mindennapi életét, valamint 1945 tavaszán a náci koncentrációs táborokba tartó halálmenetek sorsát, valamint a hazatérés nehézségeit mutatják be. A tanulmányokban óhatatlanul előfordulnak kisebb ismétlések és átfedések, tekintettel arra, hogy a kötet az újabb kutatási eredmények beépítésével 2000 és 2020 között keletkezett írásokat és előadásokat tartalmaz.

A második részben a strasshofi deportálással kapcsolatos hivatalos és családi dokumentumokat, újságcikkeket közlünk öt tematikus fejezetbe rendezve.

A *Deportálás* című első fejezetben a szegedi gettóval és gyűjtőtáborral, valamint a deportálóvonatokkal kapcsolatos korabeli dokumentumok találhatóak. Ezek az iratok rávilágítanak a deportálás szervezésének menetére. A két belügyminisztériumi államtitkár, Bakó László és Endre László, valamint az összekötő tiszt az Eichmann-kommandónál, Ferenczy László csendőr alezredes utasításokat adtak a helyi közigazgatási és közbiztonsági vezetőknek, majd utóbbi később jelentésekben összegezte az államtitkároknak a tényleges végrehajtást. Finta Imre, az V. (szegedi) csendőrkerület nyomozó alosztályának vezetője helyi szinten értesítette a közigazgatási vezetőket a deportálóvonatok menetrendjéről. A hivatalos iratok és újsághírek mellett egy családi levelezés fennmaradt darabjaiból is válogattunk néhány levelezőlapot. A szabadkai Kadelburg család deportált, illetve munkaszolgálatra hurcolt tagjai értesítik egymást hollétükről. Ennek a családnak a története véletlenül kapcsolódik a Szegedről deportáltakéhoz, őket ugyanis a bácsalmási gyűjtőtáborból deportálták, és szerelvényüket ahhoz a második, Szegedről indított vonathoz csatolták, amelynek útirányát részben megváltoztatták. A vagonok egy része az eredeti célállomás, Auschwitz felé haladt tovább, másik része néhány nappal később Strasshofba érkezett. Kadelburgék az utóbbi vagonok egyikében utaztak.

A második fejezet *Emlékek* címmel a strasshofi túlélők tanúvallomásait, hazatérő deportáltak emlékeit feldolgozó újságcikkeket, valamint Kasztner Rezsőnek, a magyar cionisták egyik vezetőjének 1946-ban írt jelentése strasshofi deportálással kapcsolatos részleteit tartalmazza. E rész gerincét a Magyarországra visszatért deportáltak és munkaszolgálatosok segélyezésére és a velük történetek dokumentálására 1945-ben létrehozott országos zsidó szervezet, a Magyarországi Zsidók Deportáltakat Gondozó Országos Bizottsága (DEGOB) által felvett tanúvallomásokból közölt válogatás adja. A szegedi túlélők közül többek között Pap Róbert, a hitközség elnöke, valamint Löw Lipót, Löw Immanuel főrabbi egyik fia, a szegedi téglagyárban a strasshofi deportáltakat kiválogató Ötös Bizottság tagja is jegyzőkönyvbe mondta mindazokat az eseményeket, melyeken átment a holokauszt során. A leghosszabb DEGOB-jegyzőkönyv Ligeti Jenő hírlapíróval készült, aki részletesen beszámolt a szegedi gettósításról, a weitrai fűrésztelepen végzett munka körülményeiről, a mindennapi életről, a hazatérés nehézségeiről. Ugyancsak a DEGOB-jegyzőkönyvek között szerepel Csillag Edit tanúvallomása, aki Szolnokról került Strasshofba, és némettudásának köszönhetően a tábori adminisztráción dolgozott. Ő volt azoknak a deportáltaknak az egyike, aki kezelte a Magyarországról, így Szegedről érkezők személyi kartonjait. E munkát a későbbiekben Bécsben, a „jégre tett” magyar transzportért felelős Hermann Krumej SS-ezredes irodájában folytatta. Csillag Edit DEGOB-jegyzőkönyve mellett e részben első alkalommal jelenik meg nyomtatásban 1945-ből való rövid visszaemlékezése is. Írásából többek között megtudhatjuk, hogy Strasshofból egyenesen Auschwitzba került a szentesi fiúárvaházból deportált 12 fiú, akiket felügyelőnőjük magukra hagyott.

A *Hazatérés* című harmadik fejezet 1945-ös újságcikkek mellett egy családi hagyaték néhány dokumentumát tartalmazza. A *Délmagyarországban* megjelent írások a Szegedre hazatérő deportáltak fogadtatását, valamint a hazatérés körülményeit mutatják be. A Szegedről deportált szentesi Grüner Andorné személyes iratai között fennmaradt, 1945 májusában keletkezett két dokumentum azt mutatja be, milyen nehézségekkel járt a hazatérés a háborút követő hetekben. A hazatérés egy másik aspektusára fókuszál a híres szegedi bútorgyáros és kereskedő, Lengyel Lajos sorsát bemutató írás. Lengyel 79 éves volt, amikor családjának több tagjával együtt Strasshofba deportálták. Túlélte a kényszermunkát, a munkatáborok megpróbáltatásait. Hazajutnia azonban nem sikerült. Az akkor már nagyon legyengült állapotban lévő Lengyel – a soproni állomáson felrobbant kézigránát okozta sérülések miatt is – a Budapestről Szegedre tartó vonaton halt meg.

A kötet negyedik, *Igazoló eljárás* című fejezete egy egyedülállónak mondható forráscsoportból, valamint kapcsolódó újságcikkekből közöl válogatást. 1945 nyarán a Szegedi Zsidó Hitközség – követve a közalkalmazottakra vonatkozó országos rendelkezést – vizsgálatot kezdeményezett azon hitközségi vezetői ellen, akik 1944 nyarán a szegedi téglagyári gyűjtőtáborban részt vettek a végül Strasshofba deportáltak kiválogatásában. Az igazoló eljárás során keletkezett iratok rendkívül alaposan dokumentálják a téglagyárban történeteket, bepillantást engedve a deportálás megszervezésének és végrehajtásának olyan mélységeibe, amelyek az esetek túlnyomó többségében – Európa-szerte – a források hiányában nem rekonstruálhatók. A szegedi igazoló eljárásból fennmaradt dokumen-

tumokból a jelen kötet csak rövid ízelítőt tartalmaz, a teljes anyagot külön kötetben tervezzük megjelentetni.

A kötet ötödik fejezete *Tömegsírok – Emlékművek* címmel újsághíreket és korabeli dokumentumokat tartalmaz azokról a tömegsírokról, amelyekben Szegedről és környékéről deportáltakat hantoltak el 1945 tavaszán. Őket a bécsi és Bécs környéki munkatáborok evakuálása során mészárolták le az SS emberei. A meggyilkoltak egy részét a háborút követő években exhumálták. Egy részüket Ausztriában temették el különböző zsidó temetőben, például a badeni zsidó temetőben, másik részüket, így a randeggi mészárlás áldozatait, 1947-ben Magyarországra szállították és a szegedi zsidó temetőben helyezték végső nyugalomra. A kötetben közölt írások és dokumentumok a tömegsírok feltárását, az áldozatok eltemetését és az emlékbeszédeket ismertetik.

A többnyire jeltelen tömegsírok felkutatásának, a legyilkoltak beazonosításának nehézségeire világít rá igen érzékletesen a kötetben közölt egyik dokumentum. Ausztria-szerte több százra volt tehető a háború után azoknak a jeltelen síroknak a száma, amelyekbe egykori strasshofi deportáltak tetemét hantolták el náci gyilkosaik. Az egyik ilyen, a sulzbachi gránitbányában feltárt tömegsír kapcsán írja a DEGOB-nak 1947 októberében Schwarz Viktor, a DEGOB bécsi megbízottja a következőket: Az ausztriai Weissenbachban 40 strasshofi deportált, köztük 37 szegedi zsidó dolgozott 1945. április 12-ig. Ekkor egy nyolcfős német SS táborig csendőr egység érkezett a faluba, és evakuálta a tábort. Másnap a táborig csendőrök a közeli sulzbachi gránitbányához hajtották az embereket, majd

a fal szélére felsorakoztatták őket, arccal a szakadék felé nézve, és katonai fegyverekkel hátulról fejbe lőtték őket. A szerencsétlenek közül kettő a lövés után még elfutott, de 30 lépésre a helytől mégis elbuktak, és ott lőtték le őket. Az agyonlöttek tetemei lezuhantak a sziklafalról a mélységbe, ahol azután (a helyszínen kivágott) fenyőtörzsekből máglyát raktak följük és elégették őket, ill. holmijaikat. 3-4 héttel később, már a felszabadulás után, Weissenbach falu lakosai úgy-ahogy betemették a hullacsoportot kődarabokkal és földdel. Ez sem [volt] azonban annyira elegendő, hogy a rákövetkező télen a vadak ki ne kaparják őket. Ezáltal annyira feloszlottak a testek, hogy a mostani exhumálásnál egyáltalán nem lehetett agnoszkálni senkit.

Az emlékkötetet az utolsó részben a közölt szövegekhez kapcsolódó fényképek (például az imént említett sulzbachi mészárlás áldozatairól, Liebmann Bélánéról és kislányáról, Flóráról korábban készült képek) és iratok zárják (például a „rabszolgamunkások” úgynevezett „U” kontóra utalt fizetésének fakszimiléje), valamint azoknak a bécsi és Bécs környéki táboroknak, lakó- és munkahelyeknek a listája, amelyeket eddigi kutatásaink során feltártunk. A lista nem végleges, a levéltári anyagok és személyes hagyatékok, visszaemlékezések szisztematikus feltárása során nyilvánvalóan bővülni fog.

A szövegek közlés szempontjai

A kötetben található dokumentumok lelőhelyeit az egyes iratok első lábjegyzetében adtuk meg. Az egyes szövegeket teljes terjedelemben közöltük, kivéve Kasztner Rezső jelentését, amelyből csak a strasshofi deportáltakra vonatkozó fejezeteket emeltük be.

A dokumentumok szövegét a mai helyesírási szabályoknak megfelelően adjuk közre, a nyilvánvaló elütéseket javítva. Az értelemzavaró nyelvhelyességi hibák után [sic!] jelzést tettünk vagy pótoltuk a hiányzó betűt, szót szögletes zárójelben []. A tartalmi tévedéseket jegyzetekben korrigáltuk. A DEGOB-jegyzőkönyvekben olvasható német nyelvű idézetek magyar fordítását szintén jegyzetekben oldjuk fel. Amennyiben a dokumentumokban nem írták le valakinek a nevét, csak utaltak például beosztására, esetleg csupán a vezetéknéve szerepel, ott a teljes nevet szögletes zárójelben megadtuk. Általában a nevek helyesírásánál az illető saját aláírását tekintettük alapnak, ha ez rendelkezésünkre állt. Az osztrák helyneveket a szövegben eredetileg szereplő formájukban hagytuk meg (például Wien és Bécs váltakozva szerepelnek).

E kötet mintájára a következő években újabb, hasonló felépítésű kiadványokkal szeretnénk megemlékezni a Debrecenből és Szolnokról elhurcolt strasshofi deportáltakról. Nem titkolt célunk a megemlékezéseken és a strasshofi deportálás történetének bemutatásán túl, hogy a személyes forrásokkal – interjúkkal, visszaemlékezésekkel, fényképekkel, levél- és naplórészletekkel – bőségesen dokumentált kötetek inspirálólag hassanak újabb családi emlékek előkerülésére is.

Köszönetnyilvánítás

Sokaknak tartozunk köszönettel. Több évtizedes kutatómunkánk során számos külföldi és hazai történész, levéltáros, muzeológus, könyvtáros kolléga, hitközségek munkatársai, túlélők vagy leszármazottak, és sorolhatnánk még, ki mindenki segítette munkánkat, amelynek eredményeként megszülethetett ez a kötet. Mintegy két évtizedes, témához kapcsolódó kutatásaink és publikációink során egyre inkább erősödött bennünk az eltökéltség, hogy ne csak néhány tanulmányban dolgozzuk fel a Strasshofba deportáltak történetének egyes részleteit, hanem rekonstruáljuk a „jégre tett”, sokak szerint „szerencsések” sorsának teljes folyamatát. Kötetünk ennek a célnak az első állomása. A Szegedről deportáltakról született tanulmányainkat, valamint azokat a főbb dokumentumokat tartalmazza, amelyek a deportálás döntési folyamatával kezdődnek, folytatódnak a személyes emlékeken és egyéb dokumentumokon keresztül a végrehajtás és a „rabszolgálat” bemutatásának körülményeivel, majd a hazatérés nehézségeivel, és végül a tömegmészárlások áldozataira emlékezéssel zárul.

Meggyőződésünk, hogy kötetünk fontos adalékokkal szolgál a magyar holokauszt történetéhez, amely nem jelenhetett volna meg az NKFIH (OTKA) ANN 132718 és az osztrák FWF Fund I 4666-G számú pályázatának támogatása nélkül. A pályázatban és egyben kötetünkben legfőbb szakmai segítőnk, munkatársunk Kovács Éva és

Margittai Linda volt. Nekik köszönhetően több hiátust sikerült betöltenünk, a strasshofi deportálásnak és a bécsi munkatáborok működésének számos apró részlete az ő kutatási eredményeikkel vált teljesebbé.

A közlésre szánt szövegek egy része olyan mértékben rongálódott vagy halványodott el az elmúlt évtizedek során, hogy faksimile kiadásuk reménytelen volt. Molnár Sándorné – megpróbálva a szinte lehetetlent – legépelte ezeket a szövegeket. Molnár Katalin nemcsak a kötet kiadásának szervezését vállalta magára, hanem az orosz nyelvű dokumentumrészletek fordításában is segítségünkre sietett. Mindkettejüknek köszönjük. Schmal Alexandrának nem először mondunk köszönetet, amiért időnként csetlő-botló mondatainkat szebbé, gördülékenyebbé varázsolja. Kovács Ildikó nagy türelemmel fogadta, hogy részletekben kapja meg a kéziratot tördelésre, mindazonáltal egységes szerkezetet tudott kölcsönözni a kötetnek. A borító Eröss Zsolt és Müller Péter „keze nyomát” őrzi. Zsolt kicsit vonakodva előre figyelmeztetett bennünket, nem biztos, hogy olyan „ihlete támad”, amely számunkra is elfogadható. A kész kötet, melyet kezében fog az olvasó, bizonyítja, elfogadtuk az ötletet, és hálásan köszönjük mindkettejüknek a tervezést.

Végül, de nem utolsósorban azoknak tartozunk hálával, akik családi, baráti hagyatékokból bocsátották rendelkezésünkre féltve őrzött fényképeiket, irataikat. Apró Ferencnek köszönhetően Liebmann Béla szegedi sajtófotós, fotóművész feleségének és kislányának eddig sehol nem közölt fényképét tettük közzé kötetünkben. Pető Katalinnak hála, személyesen soha nem ismert nagyapja és testvére, Lengyel Lajos és Pető András mosolyog ránk a deportálás előtti évekből. Itt kell megjegyeznünk, hogy ezen utóbbi képekre Dési János hívta fel figyelmünket. Fábíán György nagymamája hagyatékából bocsátotta rendelkezésünkre azokat az iratokat, amelyekből megtudható, hogyan, milyen útvonalon tért haza Szentesre 23 strasshofi deportált. Lednitzky Andrásnak, Izrael Állam tiszteletbeli konzuljának, aki több mint húsz éven keresztül volt a Szegedi Zsidó Hitközség elnöke, egyedülálló fotóalbumot köszönhetünk, amelyben az egyik Bécs környéki munkahely, egy bőröndgyár képei láthatók. Buk István, a Szegedi Zsidó Hitközség jelenlegi elnöke igen gazdag családi hagyatékából néhány dokumentumot közlünk a második tanulmányban elhelyezve. Az ő családjának több tagját Szolnokról deportálták Strasshofba. Ezek az iratok következő kötetünknek fontos részét fogják képezni.

Végül köszönjük kiadóinknak, a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Politológiai Tanszékének és a Szegedi Magyar–Izraeli Baráti Társaságnak, amiért vállalták a kötet kiadását.

Frojimovics Kinga–Molnár Judit

Bécs–Szeged, 2021. október